

Çevirmen Neredesin? Çocuk Edebiyatı Yanmetinlerinde Çevirmenin Kılıcı Rolü ve Görünürlüğüne Artsüremli Bir Yaklaşım: 1929-2013¹

Translator, Where Are You? A Diachronic Approach to Translator's Agency and Visibility in Children's Literature Paratexts: 1929-2013

Neslihan KANSU YETKİNER*, **Derya DUMAN****, **Merve AVŞAROĞLU*****

*Prof. Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü,
neslihan.yetkiner@ieu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8703-2069

**Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, derya.
duman@ieu.edu.tr. ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1604-4951

***Doktora öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim, merveavsaroglu@gmail.com
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6597-9091

ÖZET

Bir TÜBİTAK projesinin parçası olan bu çalışmada, Betimleyici Çeviri Çalışmaları çerçevesinde 19. yüzyıl sonu veya 20.yüzyıl başlarında yazılmış 10 İngilizce çocuk klasiğinin 1928 harf devrimi sonrasında başlayarak 1929-2013 yılları arasında basılan 94 yeniden çevirisi, yan metinler açısından, özellikle çevirmen görünürlüğünün ve çevirmenin kılıcı rolünün tarihsel değişimine vurgu yaparak, artsüremli olarak incelenmiştir. Çalışmanın temel savı, yanmetinlerin çevirmen ve yayınevi gibi çeviri çalışmalarının diğer aktörlerine aktarım yükü ve kaynak metnin iletilmesine ve genel söylemine müdahale etmede özel bir alan sunduğudur. Çözümlemelerin birinci aşamasında, süreç, ürün ve kılıcı açısından belirleyici olan yanmetin çözümlemelerinde, öncelikle 94 çeviri kitaptaki yayınevi ve yazar bilgisi, önsöz/sunu, dipnot/çevirmenin notu, son/ek materyal ve arka kapak tanıtım yazıları gibi yan metinsel öğeler taranarak genel dağılımı incelenmiştir. Ardından, çeviri çalışmalarındaki güç ilişkileri konusunda önemli ipuçları veren ön kapakta, çevirmen görünürlüğü, yani kılıcı çevirmenin diğer kılıcılar tarafından (yayınevi, özgün yazar) tanınır ve görünür kılınıp kılınmadığı, 1929-1960, 1961-1980 ve 1981-2013 dönemlerine ayrılan üç tarihsel süreç temelinde artsüremli olarak ele alınmış ve yorumlanmıştır. Çözümlemelerin üçüncü aşamasında, Ç.N. ve dipnotların çevirmen görünürlüğüne, çeviri süreci denetimine ve kültürlerarası aktarım dinamiklerine ilişkin oluşturduğu ipuçları, yine belirtilen üç tarihsel dönemde artsüremli olarak incelenmiş ve yorumlanmıştır. Belirtilen üç döneme yayılan süreçte elde edilen bulgular, çevirmenin ön kapaktaki görünürlüğünün ve Ç.N./dipnot kullanımının geçmişten günümüze doğru giderek arttığını or-

¹Bu çalışma, TÜBİTAK 1001- Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projeleri kapsamında 115K145 nolu proje çerçevesinde desteklenmiştir.

taya koymuştur. Artan görünürlük ve kılıcı rolüne ilişkin bu görünüm, Türkiye'nin yaşadığı sosyo-politik, ekonomik ve ideolojik deneyimlerle bağlantılandırılarak ele alınmıştır. Tarihsel süreç içinde Ç.N. ve dipnotların giderek artması, kültürlerarası aktarımın değişen doğasını, kültürel özelliklerin giderek belirgin bir çeşitliliğe doğru kaydığını ve çevirmenin görünür kılındığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, tarihsel süreçte giderek artan sayıdaki dipnotlar, kültürlerarası alımlamadaki farklı normların ve erek kültüre yabancı öğelerin belirginleştirilerek sunulduğunun da altını çizerek, değişen çocuk eğitimi, okuma ve çeviri normlarına yönelik ipuçları sunmaktadır. Çevirmenin ön kapakta giderek daha çok yer alması, bir kılıcı olarak metin denetimindeki rolünün arttığını ve etkin bir kılıcı olarak kabul gördüğünü göstermektedir. Özellikle 2000'li yıllarda değişen piyasa koşulları ve buna bağlı olarak evrilen sosyo-kültürel ve politik paradigmlar, bu tür uygulamalarda alana çeşitlilik getirmiştir.

Anahtar sözcükler: çevirmenin kılıcı rolü, çevirmen görünürlüğü, yanmetinler, çocuk edebiyatı, artsüremler Betimleyici Çeviri Çalışmaları

ABSTRACT

This study, as a part of a TÜBİTAK Project, focuses on 10 English children's literature classics written in the late 19th century or early 20th century, and their 94 retranslations published between the years 1929 (post-script reform period) and 2013. The works were diachronically analyzed within the framework of Descriptive Translation Studies, in terms of their paratexts, with particular emphasis on the historical change of translator's visibility and agency. The main argument of this study is that paratexts serve as a load of transfer for both translation agents, such as translators and publishing houses, and also a private sphere, in which the message and the general discourse of the source text can be manipulated. The first step of the analyses, within the scope of the paratextual analyses that are the determinants in terms of process, product and agent involved the scanning and analysis of the distribution of paratextual materials such as the information with regard to publishing house and author, preface/preamble, footnote/translator's note, epilogue/additional materials and back-cover introductory notes. In the next step, there was a diachronic examination and interpretation of the translator's visibility, i.e. whether the translator-agent was made recognizable and visible on the front cover by other agents (publishing house, author). Such information provides important clues regarding the power relations in the translation studies. In this examination, the works were divided into three periods, 1929-1960, 1961-1980 and 1981-2013. In the final step, the same three periods were used as a basis for a diachronic examination and interpretation of evidence from the translator's notes and the footnotes regarding the visibility of the translator, the supervision of the translation process and dynamics of intercultural transfer. The findings obtained from the analyses across the three periods reveal an increasing visibility of the translator on the front cover, and a similar increase over time in use of translator's notes/footnotes. This view of a growing visibility and agency is considered in connection with sociopolitical, economic and ideological experiences in Turkey. The tendency to greater frequency in use of translator's notes and footnotes in the historical progress reveal the changing nature of intercultural transfer, the increasing variety of cultural features, and the growing importance of translator visibility. Moreover, the increasing number of footnotes not only points out different norms of intercultural reception and underlined foreign elements in the target culture, but also provides insights into changing norms of child education, reading and translation. The greater visibility of translators on the front cover reveals their increased role as effective agents in the textual supervision, and also their recognition as such. Changing market conditions and the related evolution of socio-cultural and political paradigms, especially since 2000, have brought a greater variety of practices in the applications discussed.

Key words: translator's agency, translator's visibility, paratexts, children's literature, diachronic Descriptive Translation Studies

1. Giriş

Yanmetin ve çeviri ilişkisi, yazar dışındaki çevirmen, yayınevi gibi diğer aktörler tarafından işgal edilen belirsiz, kimi zaman denetimsiz bir bölgenin sınırlarını ve boyutlarını belirlemek için ele alınan bir çalışma alanıdır. Genette (1997), yanmetin olgusunu yazın eserleri için ortaya attığında, çeviri çalışmaları boyutuna değinmemiştir. Yanmetin olgusunun çeviri çalışmalarına uyarlanabileceğini gösteren bazı öncül çalışmalar (Tahir-Gürçağlar, 2002; Watts, 2000), yayınevi ve/veya çevirmenin sesinin yükseldiği ve belli bir eseri çevirme/yayınlama niyetlerinin ifade edildiği ana metin dışında kalan, açıklayan, tanımlayan, dikte eden, ana metni destekleyen, ana metinle çatışan, eser ile ilgili yetkin kişilerin, eleştirmenlerin yorumlarını sunan, bir bakış açısı geliştiren, bir art alan bilgisi sunan görsel veya sözel ek materyalleri işaret etmektedir. Çeviri çalışmaları, çeviri edimindeki aktörlerin izlerini daha çok metin içi çözümlenmelerle incelemeye odaklanmışken, yakın zamanda ortaya çıkan yanmetin çalışmaları, kaynak kültür içinde erek metnin alımlanması için çeviri sürecine dâhil olan kılıcıların izlerini yanmetinler içinde taramaktadır. Hiç şüphe yok ki, bu süreçte en etkin kılıcı olan çevirmenin varlığı, temsili, sesini yükseltme yollarının nasıl yansıtıldığı, zamana yayılmış geniş ölçekli veri tabanlarıyla incelenmesi gereken bir olgudur. Bu bakımdan ahlaki, politik, ideolojik, sosyal ve kültürel bir duruşu sergileyen, ana metnin yanında, kıyısında, öncesinde, içinde, ardında ve ötesinde yer alan göstergibilimsel kodlardan oluşan yanmetinlerin (Yuste-Frias, 2012), aktarım yükünü arttırıcı, bilgilendirme, tanımlama ve açıklama özellikleri yadsınamaz. Yanmetin öğeleri aynı zamanda çeviri ediminin ve çeviri edimindeki kılıcıların temsil edilmesine ilişkin olarak tarihsel süreçlere ışık tutmaktadır. Yanmetinler içinde çevirmen görünürlüğünün artsüremli olarak incelenmesi, zamansal kırılmaları da yansıtacaktır. Bu çalışma, Betimleyici Çeviri Çalışmaları paradigması temelinde artsüremli bir bakış açısıyla ön kapaktaki çevirmen adının varlığının ve çevirmenin notu (Ç.N.)/dipnot gibi yanmetin öğelerinin bir kılıcı olarak çevirmen görünürlüğü ve çeviri sürecine ilişkin aydınlatıcı unsurlar olduğu savını gütmektedir. Çevirmenin adının ön kapakta yer alması bir kılıcı olarak temsil ve telif gücünü artırıp güç ilişkilerine yönelik ipuçları verirken, Ç.N. ve dipnotlar kültürlerarası aktarımın sınırlarını, sorunlu alanları ve erek kültürdeki kabul edilebilirlik normlarının altını çizmektedir.

Bu çerçeveden hareketle, çalışmamızın amacı 10 İngilizce çocuk kitabının harf devrimi sonrasında başlayarak 1929-2013 yılları arasında basılan 94 yeniden çevirisini yanmetinler açısından özellikle çevirmen görünürlüğünün ve çevirmenin kılıcı rolünün tarihsel değişimine vurgu yaparak incelemek, çeviri çalışmalarında bir değişim unsuru olarak çevirmenin diğer kılıcıları tarafından (yayınevi, özgün yazar) tanınır ve görünür kılınıp kılınmadığını irdelemektir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde sırasıyla çeviri ve yanmetin ilişkisi, kılıcı rolünde çevirmen ve çevirmen görünürlüğü kavramları irdelenecektir. Çözümlemeler bölümünde, 94 çeviri kitaptaki, aktarım yüküne müdahale etmede yayınevi ve çevirmene özel bir alan sunan yazar bilgisi, önsöz/sunu, dipnot/çevirmenin notu, son/ek materyal ve arka kapak tanıtım yazıları gibi yan metinsel öğelerin genel dağılımı ele alınarak tarihsel süreç içinde ön kapakta çevirmenin adı ve Ç.N./dipnotların dağılımı değerlendirilecektir.

2. Yanmetin ve Çeviri

Çocuk edebiyatında, ana metnin dışında renkli kapaklar, önsöz, ithaf, dipnot gibi bilgilendirici metinler, metin dışında ve içinde yer alan görsel yönden zengin resimler, yazı biçimleri, dizgi, baskı ve kitabın boyutlarının hepsi çocuk okurun kitabı sevmesine ve kitapla bir bağ kurmasına yol açmaktadır. Bir başka deyişle, gerçek dünya ile kurgu dünya arasında bir eşik görevi gören yanmetinler, ek yazılı ve görsel malzeme sunarak metnin aktarım yükünü artırmakta ve bu yükün aktarımına ilişkin bir yorumlama platformu oluşturmaktadır (Oktar ve Kansu-Yetkiner, 2012; Kansu-Yetkiner ve Yetkin-Karakoç, 2015). Bir başka deyişle, yanmetin öğeleri bir metni farklı bir ortama, yoruma ve algılama evrenine sokan yeniden bağlama öğeleridir. Yeni bir ortama konumlanan bir metin içindeki tüm ortama uyum operasyonları, yanmetinler aracılığıyla henüz ana metne ulaşmadan okuru karşılar.

Genette (1997), ana metin üzerinde bağlayıcı bir etki yaratan, metnin okur tarafından alınma/yorumlanma biçimlerini ipotek altına alan ve ana metnin yayınlanma nedenini aydınlatan ana metin haricindeki tüm öğelere (başlık, alt başlık, önsöz, sonsöz, bilgilendirme notları, resimlemeler, kitap ön/arka kapakları, kitap hakkında eleştiri yazıları, kitap hakkında yazarla yapılan söyleşiler, reklam kampanyaları) 'yanmetin' adını vermiştir. Genette'e (1997, s. 4) göre, "bir yanmetin öğesinin tanımlanması onun konumunun (Nerede?), ortaya çıkış ve gerekirse yok oluş tarihinin (Ne zaman?), sözlü veya başka bir biçimde olmak üzere ortaya çıkış biçiminin (Nasıl?), iletişim durumunun özelliklerinin (gönderici ve alıcı- (Kimden? Kime?), iletisinin amaçladığı işlevlerin (Ne yapmak için?) belirlenmesinden oluşur" (aktaran Kansu-Yetkiner ve Yetkin-Karakoç, 2015). Yanmetin öğeleri bir metni çevreleyen ve onların nasıl tüketilmesi gerektiğini üstü kapalı bir biçimde dikte eden öğelerdir. Şöyle ki, kimi zaman yanmetin malzemesi özgün metnin ve özgün yazarın hedeflerinin aksine işleyen bir amaca da hizmet edebilir. Genette (1997), metnin dışı öğeleri genel olarak metni çevreleyenler (iç yanmetin) ile kitabı çevreleyenler (dış yanmetin) şeklinde ikiye ayırır. İç yanmetin öğeleri, seri ismi, kapak, yazar, ana başlık, dipnot veya diğer notlar, editörün ismi, sunu, ön ve sonsözleri ve kaynakçayı içerir. Dış yanmetin öğeleri ise kitap/yazar ile ilgili söyleşi, günce, kitabın tanıtımı, reklamlar, eleştiriler, haberler gibi kitapla ilgili ama ana metnin dışında kalan her tür metni ifade eder.

Bu bakımdan her çeviri eser zamana ve uzama bağlı olarak farklı amaçlar ve farklı hedef kitlelere hitap edecek şekilde düzenlenir. Bu düzenleme içinde metne dayalı ayarlamaların yanı sıra metin dışı toplumsal, kültürel ve tarihsel gerçekler metin içi belirleyici olgulardır. Benzer şekilde, çevirmen notlarına odaklandığı çalışmada Buendia (2013), çevirmenin sesinin tarihsel ve betimleyici çeviri çalışmaları çerçevesinde incelenmesinin çeviri sürecinin yeniden bağlamaştırılmasına ve çeviri stratejilerinin ve normlarının artsüremli bir bakış açısıyla irdelenmesine olanak sağlayacağını belirtmektedir.

3. Kılıcı Rolünde Çevirmen ve Çevirmenin Sesi

Çeviri, çıkış noktası (kaynak dil, kaynak metin, kaynak kültür, kaynak metin okur kitlesi) ile varış noktası (erek dil, erek metin, erek kültür, erek metin okur kitlesi) arasında başta çevirmen olmak üzere çok çeşitli aktörlerin rol aldığı karmaşık bir süreçtir. Bu

süreç içerisinde yer alan aktörlerin çeviriye ilişkin politikaları, tercihleri, yöntemleri ve stratejileri, çevirinin erek kültürdeki yerini, üstlendiği işlevi ve hedef kitle tarafından algılanma biçimini büyük ölçüde etkiler. Bu nedenle, çevirinin tarih boyunca kültürleri şekillendirme ve değiştirme, edebiyatı etkileme ve yenileme gibi pek çok önemli işlevi yerine getirdiği görülmüştür.

Çevirinin yalnızca aktarım değil aynı zamanda çok güçlü bir etkileme ve değişim aracı olduğunu ve bu aracın başta çevirmen olmak üzere, yayıncı ve editör gibi daha pek çok aktörün kullanımında olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, çeviri çalışmalarının yelpazesi genişledikçe, çeviribilim literatüründe de çeviri bir tür “kılıcılık”, çevirmen de “kılıcı” olarak yerini almıştır. Koskinen (2010, s. 165), kılıcılık ile nedensellik arasında bir ayırım yapmakta ve kılıcılığın, hür iradeyle bağlantılı “eylemde bulunma istekliliği ve kabiliyeti” iken, nedenselliğin bunun tam zıttı, yani “belirleyici, tahmin edilebilir ve bireysel harekete bağlı olmak zorunda olmayan neden-sonuç ilişkisi” olduğunu öne sürmektedir. Koskinen (a.g.e.) için, belirli bir çeviri ürünü, temelde normların şekillendirdiği düşüncesi nedenselliğe işaret etse de, aslında söz konusu normlara hangi düzeyde bağlı kalınacağına ya da kalınmayacağına çevirmenin kendisinin karar vermesinden ötürü, çevirmenin kılıcı kimliğinin ön plana çıktığını vurgulamaktadır. Bu durumun, kılıcılık-odaklı bakış açısıyla, normların çeviri eylemini yönlendirmesi olarak değil, çevirmenin bu normlara karşı belirli bir tutum sergileyen kılıcı olduğu şeklinde yorumlanmasının daha doğru olduğunu düşünmektedir.

Kılıcılığı merkeze alan çeviri çalışmaları temelinde Felix Awung (2014), çevirmenin tarafsız bir aracı değil, çeviri sürecindeki güç ilişkilerine dâhil olan önemli bir kılıcı olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır. Çeviri sürecinde yer alan diğer kılıcıların da etkisi beraberinde, erek kültürde konumlanacak olan çeviri ürüne nihai şeklini veren çevirmenin kendi kimliğini anlamının, kullandığı çeviri stratejilerini de anlamının ön koşulu olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda, yaptığı çalışmada etno-metodolojinin yararlı bir yöntem olduğunu kanıtlamaktadır. Elbette, kılıcılık-odaklı çeviri çalışmaları bu yöntemle ve yukarıda sayılan yaklaşımlarla sınırlı olmadığı gibi, çeşitli yaklaşımların birbirini tamamladığı araştırma desenleriyle de gerçekleştirilebilmektedir. Latour’un “Aktör Ağ Kuramı”, belirli bir dizgede (edebiyat, çeviri vb.) yer alan aktörlerin kendi bireysel konumlarına değil, birbirleri arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Çeviri çalışmalarında bu kuramdan yararlanılarak sorulabilecek sorular arasında şunlar bulunabilir: “Çevirisi yapılacak metin nasıl ve kimler tarafından seçilmektedir? Bu seçim sürecindeki gerekçeler nelerdir? Çeviri hakları konusundaki müzakerelerde kimler yer almaktadır? Bu katılımcılar nasıl seçilmektedir? Bu kimseler, nasıl etkileşimde bulunmakta ve müzakerelere yapmaktadır?” (Milton ve Bandia, 2009, s. 11).

Demircioğlu (2009), Osmanlı döneminin üretken yazarı, yayıncısı, çevirmeni Ahmed Midhat’ın edebiyatı şekillendiren önemli bir kılıcı olduğuna odaklanan çalışmasında, kültürel ve edebi unsurların, bireysel olarak hareket eden çevirmenler tarafından yabancı kültürden yeni bir kültüre aktarılabilceğini iddia etmektedir. Gideon Toury’nin de kılıcıları “planlamada aktif olarak yer alan kurumlar ya da bireyler” olarak gördüğünü ve çeviri olanı orijinal, orijinal olanı da çeviri olarak gösterme şeklindeki manipülasyonlara

dikkat çektiğini söyleyen Demircioğlu (2009, s. 136), kılıcı kavramının, “kültür repertuarı”, “seçenek”, “planlama”, “ithal etme”, “transfer” gibi kavramlardan ayrı düşünülemezliğini savunmaktadır.

Tahir-Gürçağlar (2009), 1938-1946 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı kimliğiyle, Çeviri Bürosu kurulmasını ve yabancı kültürlerden yoğun bir şekilde çeviri yapılmasını sağlayıp dönemin edebiyatının gelişmesine önemli katkılarda bulunan Hasan Âli Yücel’i, kültürel kılıcı olarak tanımlamaktadır. Tahir-Gürçağlar (2009, s. 164), çeviri alanları arasından edebi çevirinin kültür politikalarıyla daha yakından ilişkili olmasından dolayı, edebi çeviri sürecinde yer alanları “değişim öznesi” olarak nitelendirmekte ve çevirilerin gerçekleştiği bağlamları görebilmek için, çevirmen, yayıncı, editör gibi bireylerin ötesine bakılması gerektiğini savunmaktadır. Bu anlamda, André Lefevere’in “patron” kavramından yararlanarak, belirli edebi türlerin ya da eserlerin basımını sağlayabilecek ya da kısıtlayabilecek kültürel ya da ekonomik sermayesi (Bourdieu’nün ifadesiyle) olan çeviri patronlarına da odaklanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunun en iyi örneklerinden biri olarak da modernleşmenin Batılılaşma ile eşdeğer görüldüğü 1940’lı yıllarda Çeviri Bürosu’nu kurarak dünya edebiyatının önde gelen eserlerinin çevrilmesini ve yayımlanmasını sağlayan Hasan Âli Yücel’in Milli Eğitim Bakanı olarak edebi çeviri yoluyla kültür ve toplumu şekillendirişine işaret etmektedir.

Çeviri çalışmalarında, çevirmenin edebiyat alanında çoğu zaman yeniliklerin öncüsü olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, Chu Shen (2014), çevirmeni, etkili bir toplumsal kılıcı olarak nitelendirdiği çalışmasında, Zhou Zouren adlı çevirmenin, yabancı kültürlerden çeviri yoluyla kendi ülkesinde yeniliklerle dolu bir çocuk edebiyatı yaratırken, bir taraftan da bu çevirilerin, çocukların düşünsel evrenini şekillendirici bir eğitsel araç olduğu keşfine odaklanmaktadır. Shen (2014, s. 262), yabancı çocuk edebiyatıyla yalnızca çeviri değil aynı zamanda tanıtım ve eleştiri yazılarıyla da ilişki kuran çevirmenin, genelde edebiyata özeldir ise çocuk edebiyatına ilişkin kuramsal düşüncelerinin, kendi ülkesinde çocuklar için bir edebiyat ve daha derinde de hümanist bir edebiyat oluşturma çabasına işaret ettiğini vurgulamaktadır.

Görüldüğü üzere, büyüyen ve derinleşen çeviribilim alanında, kılıcılık kavramı çevirmenin çeviri pratiği ile gerçekleştirebileceği yenilikler, değişimler ve dönüşümlerin yanı sıra, iş kaygısını, benlik algısını güç çatışmalarını ele alan ve farklı bağlam, uzam ve zaman içinde de incelenmesi gereken bir olgudur. Paloposki (2010) için eğer çevirmenin günlük çalışmaları, uygulamaları ve rutin işleri kılıcı rolü çerçevesinde değerlendiriliyorsa, çevirmenin çalışma tutanakları, taslakları, notları, kısacası süreci gösteren her türlü belge bu inceleme alanına girmektedir. Bunların her biri makro düzeyde güç ilişkilerine (metin seçimi, yayın kararları), çevirmenin çeviri sürecine müdahale yetki sınırlarına, erek metin oluşturma ve bunun erek kültürde alımlanması üzerindeki kontrolüne ışık tutmaktadır. Ayrıca, Ç.N. ve dipnotların artışı ve azalması, ötekiyi, farklı olanı öğretmek adına bizim çalışmamız için belli bir dönem içinde Türkiye’de şekillenen çocuk eğitimi söylemine dair önemli ipuçları verecektir.

4. Kılıcı Çevirmenin Görünürlüğü

Çevirmenin görünürlüğü kavramı ilk kez 1995 yılında Amerikalı çeviribilimci Lawrence Venuti tarafından kuramcının *The Translator's Invisibility* [Çevirmenin Görünmezliği] başlıklı kitabında ortaya atılmıştır. Venuti bu çalışmasında, Anglo-Amerikan kültürüne hâkim bir bakış açısının çeviriye yaklaşımından bahseder. Aynı bakış açısının Türk kültürü için de geçerli olduğu söylenebilir. Venuti'ye göre çevirmenin görünürlüğü ya da görünmezliği iki bileşenden oluşur: birincisi, çevirmenin hedef dil üzerindeki manipulatif etkisi, ikincisi de çevirinin etrafında oluşan algı. Kültür dünyasına hâkim olan bu yaklaşıma göre ister şiir, ister düzyazı; ister edebiyat ister edebiyat dışı olsun, çeviri metnin, okuyucu, yayıncı ya da eleştirmen tarafından kabul görmesi için akıcı okunabilmesi, üsluba ve dile ilişkin özelliklerin yazarın karakterini, niyetini, kaynak metnin anlamını yansıtmaması, diğer bir deyişle sanki çevrilmiş bir metin değil de orijinal metinmiş gibi algılanabilmesi gerekmektedir. Hedef metnin sözdizim ve üslup açısından bazı özelliklerden çeviri sürecinde arındırılmış olmasına Venuti "şeffaflık" (transparency) demektedir. Metin ne kadar kolay okunur ve ne kadar akıcı olursa çeviri o kadar şeffaftır; yazar o derece öne çıkar. Fakat öte yandan çevirmen metinde görünmez kılınır. Venuti'nin "yanılsama" olarak nitelendirdiği bu durum, çevirinin ortaya çıktığı bağlamı tamamen göz ardı etmektedir ve basında nadiren de olsa görülen çeviri tartışmaları çeviri metnin söyleminin akıcılığına odaklanarak çevirinin doğruluğu, okuyucu kitlesi, edebiyat anlayışındaki yeri gibi etkenleri görmezden gelir (Venuti, 2004, s. 1-2).

Bir metni daha "akıcı" kılan bu söylem özellikleri nelerdir? Güncel bir dille çevrilen, içinde jargon barındırmayıp gündelik söyleyiş özelliklerini benimseyen, argodan çok ölçünlü dile yakın, yabancı kelimelerden kaçınan bir çeviri "akıcı" çeviri olarak tanımlanır. Sözdizimi bakımından da bir metni akıcı yapan kaynak metnin sözdizimi tercihlerine sadık kalınmaması olabilir. Bunun yanında, yabancı dile özgü söyleyiş özelliklerini barındırmaması, kolayca anlaşılabilir olması, hedef dilde tanıdık hâle getirilmesi, neredeyse tamamen yerleştirilmesi, okurun düşünce akışını engellemeyecek şekilde metnin kendini açması metni akıcı kılan özellikler olarak Venuti tarafından listelenmiştir. Akıcı olma çabası içinde çevirmen sürekli olarak yaptığı işi görünmez kılmakla mükelleftir. Böylelikle çevirdiği metin çeviri değil orijinal bir metinmiş gibi algılanabilir (Venuti, 2004, s. 5).

"Akıcı" çeviri etrafındaki bu yanlış algının sebeplerinden biri, Anglo-Amerikan kültüründe hâkim olan inanıştır. Bu inanışta, yazar düşüncelerini yazıyla temsil eden bir bilinç olarak görülürken bu temsil esnasında bireyin de ötesine geçen dilsel, toplumsal ve kültürel unsurlar dikkate alınmaz. Çeviri açısından bunun bir sakıncası, çevirinin ikincil bir temsil alanı olarak görülmesidir. Buna göre sadece orijinal metin gerçektir; çeviri metin orijinal metnin olsa olsa bir türevi, çakma bir versiyonu olmaktan öteye gidemez. Hâl böyleyken, çevirmen çeviri metin üzerindeki bu sahtelik şaibesini olabildiğince şeffaflaştırarak ortadan kaldırmak durumundadır. Bunu gerçekleştirmek için, yazarın çeviri metinde hâlâ mevcut olduğu illüzyonunu yaratmaya uğraşır. Venuti (2004, s. 7), özellikle edebî çeviriyle uğraşan çevirmenlerin süreçle ilgili söylemlerinde "yazarla özdeşleşmek" ifadesinin varlığını bu algıya dayandırmaktadır. Bu, nihayetinde çevirmenin kendi kendini imha etmesinden başka bir şey değildir ve günümüz kültüründe -Venuti

bu durumu Anglo-Amerikan kültürüyle sınırlandırır da bizim kültürümüzü de kapsadığı açıktır- çevirmene atfedilen sınırlı konuyla da kendini göstermektedir (Venuti, 2004, s. 7). Venuti'ye göre, çevirmenin bu marjinalleştirilmiş konumu ekonomik olarak da çevirmenin aleyhine işleyen bir düzen yaratmıştır (2004, s. 17).

Çevirmenin görünürlüğü/görünmezliği sorunsalı, çeviride yerleştirme ve yabancılaştırma stratejileri çerçevesinde tartışılabilir. Venuti bu aşamada Alman felsefeci ve teolog Friedrich Schleiermacher'in 1813'te yaptığı bir konuşmaya (aktaran Lefevere, 1977, s. 74) yerleştirmeyle yabancılaştırma bağlamında gönderme yapmaktadır. Venuti, çağdaş çevirmenlerin çevirmen görünürlüğünü elde etmekle yükümlü olması gerektiğini ve bunu yapmanın yolunun da söylemi çeşitlendirmek olduğunu ifade etmiştir (2004, s. 310-11). Her ne kadar yerleştirme ve yabancılaştırma çevirmenin metin içindeki görünürlüğü açısından önem arz etse de çevirmen başka şekillerle de görünürlük sergileyebilir. Bu bağlamda çevirinin yasal statüsü büyük önem teşkil eder. Çevirmenler ortaya koydukları işin kiralama usulü elde edilen bir hizmet değil, telif tabii bir sanat eseri olması konusunda yasal önlemleri almakla yükümlüdür (Venuti, 2004, s. 311). Ayrıca çevirmenin önsöz yazması, adının ön kapakta yer alması, çeviri süreciyle ilgili söyleşiler, atölyeler gerçekleştirmesi, yazılar yazması da görünürlüğü artırma konusunda katkılar sağlayacaktır.

5. Veritabanı ve Yöntem

Çalışmamızın bütüncesini, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında İngilizce olarak yazılmış 10 özgün çocuk edebiyatı romanının harf devrimi sonrasında günümüze (1929-2013) kadar uzanan bir süreçte çevrilmiş olan 94 yeniden çevirisi oluşturmaktadır (bakınız Tablo 1.)

Çalışmamız Betimleyici Çeviri Çalışmaları paradigması içinde erek dil metinlerinin erek kültür gerçeklerini yansıttığı düşüncesiyle (Toury, 1995, s. 26) erek kültür odaklı ve artsüremli bir çalışmadır.

Tablo 1.

Veri Tabanını Oluşturan Çeviri Kitapların Listesi

	Veri Tabanını Oluşturan Çeviri Kitaplar	1929-60	1961-80	1981-13	Toplam
1	The Call of the Wild (Vahşetin Çağrısı)	1	3	7	11
2	Black Beauty (Siyah İnci)	0	3	8	11
3	The Coral Island (Mercan Adası)	1	5	6	12
4	The Secret Garden (Gizli Bahçe)	1	4	5	10
5	The Jungle Book (Orman Kitabı)	2	4	4	10
6	Captains Courageous (Korkusuz Kaptanlar)	0	4	6	10
7	Treasure Island (Define Adası)	2	4	7	13
8	The Lord of the Flies (Sineklerin Tanrısı)	0	2	2	4
9	The Wind in the Willow (Söğütlükte Rüzgâr)	0	1	3	4
10	The Red Pony (Al Midilli)	1	4	4	9
	Toplam	8	34	52	94

Bütüncede yer alan doğa/hayvan sevgisi, doğada macera izlekli 94 çeviri metin, yan metin analizi temelinde dış kapak, iç kapak, ithaf, yazar/roman hakkında bilgi, önsöz/sunu, kitap bölüm listesi, resimler/çizimler, dipnot/çevirmen notu, son not/ek materyaller ve arka kapak/tanıtıcı yazılar şeklinde 10 öğe göz önüne alınarak taranmıştır. Bu eserler farklı başlıklarla çevrilseler de eserlerin en tanınan başlıkları çalışmamızın bulgularının paylaşımında temel alınmıştır. Ayrıntılar için İncelenen Eserler Kaynakçası'na bakınız.

İncelememizde, tüm veriler niteliksel analizler için excel dosyalarına aktarılmış, ardından elde edilen verilerin sayısal dökümü alınarak 94 metindeki yanmetin öğelerinin niceliksel olarak görünüşleri oluşturulmuştur. Yanmetinsel öğelerin artsüremli olarak incelenmesi açısından Türkiye tarihinde önemli olaylara sahne olan üç dönem içinde (1929-1960, 1961-1980, 1981-2013) nasıl değiştiğini ve bu sosyo-politik dinamizmin çocuk edebiyatına dair çeviri süreçlerine nasıl yansıdığı ele alınacaktır. Bu dönemlerin belirlenme mantığı, bu zaman diliminde yer alan önemli olaylar ile şöyle açıklanabilir:

1929-1960: Harf devrimi (1928) sonrası Latin harflerle yazının kullanıldığı dönemin başı kabul edilen 1929'dan 1960 ihtilaline dek olan süreyi kapsayan zaman aralığı,

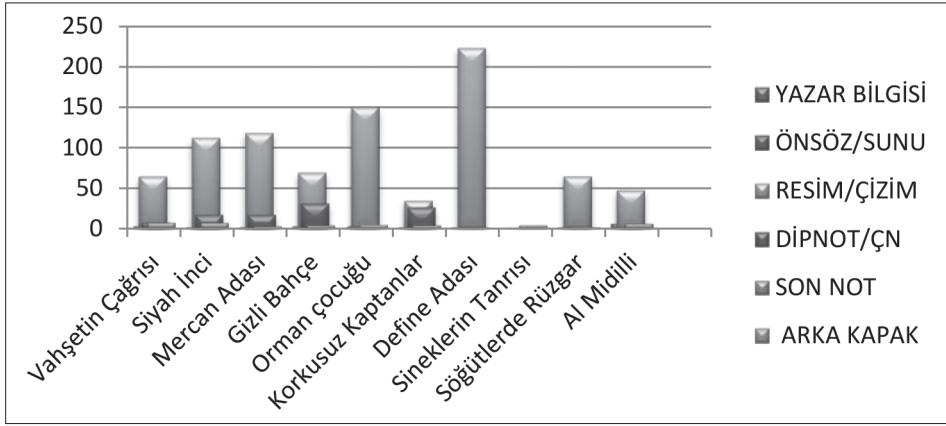
1961-1980: 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesi, 12 Mart 1971 askerî muhtırası, 12 Eylül 1980 askerî darbesi,

1981-2013: Özal hükümeti, AKP iktidarı dönemi, 100 Temel Eser tartışması.

6. Çözümlemeler

6.1 Yanmetinlerin Genel Dağılımı

Çözümlemelerde öncelikle 94 çeviri çocuk edebiyatı romanı içindeki yanmetin öğelerinin genel dağılımına bakılmıştır. Bir diğer deyişle, bütüncedeki 94 çeviri metin, yanmetin öğelerinin genel görünümü açısından, dış kapak, iç kapak, ithaf, yazar/roman hakkında bilgi, önsöz/sunu, kitap bölüm listesi, resimler/çizimler, dipnot/çevirmen notu, son not/ek materyaller ve arka kapak/tanıtıcı yazılar şeklindeki 10 yanmetin öğesi hesaba katılarak taranmıştır.

Grafik 1. Çeviri eserlerde yanmetin öğelerinin dağılımı

Grafik'i yorumlayacak olursak, bilgi desteğinin sırasıyla resim ve çizimlerle sağlanan görsel destek, dipnot/çevirmen notu, arka kapak tanıtım yazıları, yazar bilgisi önsözler ve son not/ek materyallerle sağlandığı görülmektedir. Yani yanmetinlerin bağlamsal, edimsel ve işlevsel doğası özellikle her çeviriyle yeniden oluşturulan yanmetin öğeleriyle, bir kültürde öncelenen ve baskılanan faktörlere ışık tutmaktadır.

Bu görsel veya metinsel destek sayesinde metnin bilgi yükü artmakta ve göstergeler arası çeviriyle okurlar için yabancı bir bağlam anlaşılır hale gelmektedir (Neather, 2014). Yanmetin öğelerinden resim ve çizimlerin bir kısmı olay akışını aktarırken, resimlerin büyük bir kısmına eşlik eden kısa metinler hem açıklayıcı hem de tanıtıcı niteliktedir. Örneğin 1935 baskısı Vahşetin Çağrısı'nda "Kar yığınları ve cümudiyeler (buz dağları)" (s. 48), «Çılgın akıntılar buzlara meydan okuyorlardı" (s. 64), "yukarıda soğuk alevler saçarak tan yeri ağarırken" (s. 72) şeklinde metin örgüsüne ek destek metin içeren görseller vardır.

İkinci olarak en yaygın görülen yanmetin öğeleri dipnotlardır. Kimi çalışmalar (Paloposki, 2010; Martin, 2006) dipnot ve çevirmen notlarının çevirmen duruşunu en belirgin yansıtan yüksek sesler olduğunun altını çizmektedir. Özellikle çevirmenin notu, erek kültürün nabzını tutan çevirmenin neyin eksik olabileceğine dair sezgilerini, aktarım kaygısını ifade eden en bariz göstergelerden birisidir. Paloposki'ye (2010, s. 87) göre, dipnotlar, "tıpkı insanların ardında bıraktıkları ayak izleri gibi izlerdir. Kat edilen yolları takip etmemize, yeni yollar keşfetmemize olanak verirler". Örneğin Korkusuz Kaptanlar serisinde, çevirmenler birçok gemicilik terimi ve balık çeşitleri için çevirmenin notu ekleme gereksinimi duymuşlardır. (Örneğin, Morina balığı, deniz çileği). Yine Mercan Adası serisindeki dipnotların çoğu egzotik bitkiler (yam, mangrov, pandanus), okura yabancı olduğu düşünülen hayvanlar (munçak, salamandra) hakkındadır.

Arka kapakta yer alan tanıtıcı ve bilgilendirici metinler, eserin bağlamını aydınlatan, okurun eseri daha iyi yorumlamasını sağlayan ve okuru bu kitabı almaya sevk eden cazip yorumlar içermektedir. Kimi zaman bu metinler yazın dünyasında otorite kişilerce

ele alınırken kimi zaman da anonim olarak sunulur. Ancak, bu yazıların erek dildeki okurun nabzını yoklayan ve kitaba ilişkin ilk izlenimleri yaratan materyaller sunduğu açıktır. Örneklerle bakacak olursak:

“Yayınlandığı günden itibaren çocukların en sevdiği öykülerden biri olan Siyah İnci, sizleri bir atın hayatına tanıklık etmeye çağırıyor. Yemyeşil kırların ortasında güzel bir çiftlikte doğan Siyah İnci alnı ve bir ayağındaki küçük beyaz lekeler dışında siyah bir taydır. Son derece uysal olan Siyah İnci dört yaşına gelince iyi kalpli insanlara satılır ve kısa zamanda nefes kesen bir at haline gelir. Ancak yeni sahiplerinin şehre taşınmasından sonra Siyah İnci'nin hayatında büyük değişiklikler meydana gelir ve defalarca kiralanıp satılır. Siyah İnci hayatının geri kalan kısmı boyunca hem iyi hem de kötü insanlarla karşılaşır birçok macera yaşar. En sevilen çocuk klasiklerinden biri olarak kabul edilen Anna Sewell'in Siyah İnci kitabı her çocuğun kütüphanesinde mutlaka yerini almalı” (2011, Arkadaş-Gökkuşluğu-Arka kapaktaki tanıtıcı yazı).

“Hayvanları hepimiz seversiniz. Şimdi, bir ormanda, hayvanlarla arkadaş olmuş bir çocuğu düşünün! İşte bu kitap size Orman Çocuğunun yaban hayvanları arasındaki hayatını anlatıyor” (1973, Armağan Neşriyat-Arka kapaktaki tanıtıcı yazı).

Yazar bilgisinde de, okunacak metni yazan kişi hakkında bilgi verilirken, genellikle yazarın çocukluk yıllarına veya çocuk konulu bir anlatıya atıfta bulunularak aslında metnin yazılış nedenine, metnin oluşturulmasındaki sosyo-politik koşullara ve sosyo-kültürel kaynağa ışık tutulur ve böylece kitabın bağlamı sağlanmaktadır.

“Al Midilli adlı bu öyküdeki olaylar, işte yazarın doğduğu Salinas kasabasına yakın bir küçük çiftlikte geçer. Yazarın çocukluk anılarından biri olsa gerek. Steinbeck yaşamı boyunca çok değişik işlerde çalıştı. Doğadan da insanlardan da hiç kopmadı” (1983, Bilgi Yayınları-Yazar hakkında bilgi).

“Bu öykünün yazarı Robert Louis Stevenson 1850- 1894 yılları arası yaşamış bir İskoçya'lı yazardır. İngiliz edebiyatında deniz serüveni yazarlarının en ünlülerinden biridir Stevenson. Define Adası'nın yazılışını şöyle anlatıyor yazar: Bir gün, yakınlarından bir küçük çocuğu oyalamak için bir kâğıda resimler çiziyormuş. Çocuğun isteği üzerine bir de ada resmi yapmış. Güzel tepeleri, ormanları, pırıl pırıl kıyıları olan bir şirin ada. Özene bezene renk renk boyamış adayı. Derken iyice kaptırmış kendini bu işe, kâğıt üstündeki bu adaya, serüvenli bir korsan

öyküsü de uydurmuş çocuğu eğlendirmek için. Büyük küçük bütün öbür çocukların da bu eğlenceye katılabilmesi için, sonra oturmuş yazmış uydurduğu öyküyü” (1983, Can Yayınları-Yazar hakkında bilgi).

Yayınevi veya çevirmen önsözlerine odaklanan çeşitli çalışmalar, metnin oluşum sürecini, yazarın motivasyonunu, kaynak ve erek dil toplumlarındaki tarihsel, kültürel, politik devinimleri yansıtan, kitabın iletisine vurgu yapan, yazar dışında başka seslerin yükselmesine olanak sağlayan açık kaynaklardır (Hartama-Heinone, 1995; Dimitriu, 2009; Oktar ve Kansu-Yetkiner, 2012).

“Bu kitapta anlattığım olağanüstü serüvenleri yaşadığımda çocuk denecek yaşta bir öğlendim. Çocukça duygularının anılarını hâlâ tüm gücüyle korurken bu kitabımı, değerli bilgiler edinebilirler, çok zevk duyabilirler, büyük ölçüde yararlanırlar ve sınırsız eğlenebilirler diye gerçekten umutlanarak özellikle erkek çocuklarına armağan ediyorum” (1985, Mercan Adası, Sosyal Yayınları-Önsöz).

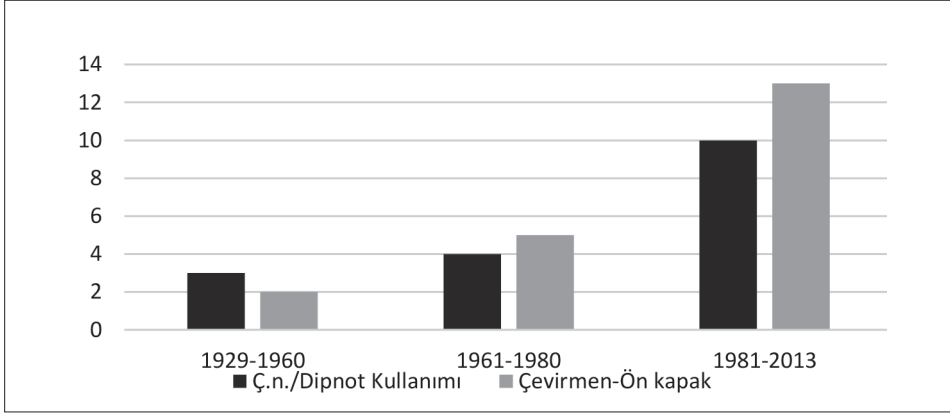
Yanmetin öğeleri içinde üzerinde pek çalışılmamış olan bir olgu da son notlar veya ek materyallerdir. Kitabın sonuna, kitabın bağlamını derinleştiren, konusunun anlaşılmasına olanak veren ek bilgiler eklenebilmektedir. Örneğin Sineklerin Tanrısı serisinin 2014 baskısına (Çalışmaya, 2011 yılına dek olan kitaplar dâhil edilmiştir. Ancak, çevirmenin söz konusu kitap çevirisinin piyasadaki tüm sürümleri alınarak incelenmiştir.), çevirmen Mina Urgan tarafından kaleme alınmış ve kitabın yazınsal değerini anlatan 12 sayfalık bir yazınsal metin eklenmiştir. Benzer şekilde, Vahşetin Çağrısı'nın İş Bankası Yayınları'ndan çıkan 2009 baskısında, olayların geçtiği kutup bölgesinin ayrıntılı bir haritası ve yazarın bölgeyle ilgisini anlatan açıklayıcı bir metin yer almaktadır.

Yanmetinlerin genel dağılımını inceledikten sonra, şimdi de çevirmenin kılıcı rolü ve çevirmen görünürlüğü açısından belirleyici olan çevirmen-ön kapak görünürlüğü ve Ç.N./dipnotların artsüremsel dağılımı üzerinde duralım.

6.2 Ön Kapaktaki Çevirmen Adının ve Ç.N./Dipnotların Artsüremsel Dağılımı

Bu çalışmada, çocuk yazını içinde bir kültürel kılıcı olarak çevirmenin rolünü artsüremli bir yaklaşımla değerlendirmek için, çeviri kitapların ön kapağı, çevirmen isimlerinin yer alıp almadığını, bir eserin oluşturulmasında eser sahibi veya esere yoğun katkı sağlayan bir kılıcı gibi görülüp görülmediğini belirlemek amacıyla incelenmiştir: Çalışmada özellikle ön kapağa isim yazılıp yazılmaması üzerinde durulmasının nedeni, bunun çevirmen adına iç kapakta yer verilmesi veya hiç yer verilmemesine nazaran daha belirleyici bir durum olmasıdır. Ayrıca ön kapakta yazar adıyla beraber çevirmen adının yer alması, çeviriye ilişkin diğer aktörler arasındaki güç ilişkilerini, çevirmenin metin üretimi üzerindeki payının, denetiminin ve bir kılıcı olarak prestijinin tanınırlığını açık bir biçimde ortaya koyması açısından son derece önemlidir.

İncelenen bir diğer nokta, çevirmeni görünür kılan Ç.N. ve dipnotların varlığıdır. Açık ve doğrudan ifadeleri içeren dipnotlar, çevirmen için erek okurun mutlaka öğrenmesi gereken ancak aynı zamanda erek metin içinde yer alması uygun olmayan bilgi yükünü ifade eder (Buendia, 2013). Ç.N. ve dipnotlar bir inisiyatif meselesidir. Çevirmen kullandığı bu inisiyatif ile sesini yükseltir, okurla temasa geçer ve görünür hale gelir.

Grafik 2. Çeviri eserlerde Ç.N./dipnot kullanımının ve ön kapaktaki çevirmen görünürlüğünün artsüremsel dağılımı

Grafik 2'den de görüleceği üzere, 1929-1960, 1961-1980 ve 1981-2013 şeklinde üç döneme yayılan süreçte elde edilen bulgularda çevirmenin ön kapaktaki görünürlüğünün ve Ç.N./dipnot kullanımının geçmişten günümüze doğru giderek arttığı gözlenmektedir. 1981-2013 sonrası döneme denk gelen süreçte çevirmen görünürlüğünde görülen büyük artış dikkat çekicidir. Hiç kuşku yok ki, farklı dönemlerdeki sosyo-kültürel ve siyasal devinimlerin bu süreçle ilişkisi vardır.

Pym (1998, s. 16-18), çeviri tarihinin, belirli kültürlerin betimlenmesiyle ilişkili beşeri disiplinler için bir hizmet işlevine sahip olabileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla, kültürel ve ideolojik devinimler, süreç ve ürün olarak çeviri çalışmalarına yansımaktadır. Çeviri Bürosu'nun kurulması (1940-1967), çeviri yoluyla Batılılaşma yolunda sistematik bir devlet politikasının temellerinin atılması olarak yorumlanabilir. Çeviri Bürosu'na ilişkin resmi söylem, erek dil olarak Türkçedeki yazınsal ve kültürel eksiklikleri bertaraf etmek ve ithal edilen yeni bilgi ve fikirlerle Türk toplumundaki yoksunlukları ortadan kaldırmak şeklinde olmuştur. Batıyı özümsemek için bu dönemdeki çeviri stratejisi olabildiğince sadık, kolay okunabilir ve anlaşılabilir bir Türkçe ile özgün metnin sanatsal, düşünsel ve estetik özelliklerini koruyarak çeviri yapmak şeklinde belirlenmiştir (Aksoy, 2001). Bu çeviri stratejisi, kolay okumaya ve açıklamaya olanak tanıyan yabancı öğelerin metin içine yedirilerek sunulmasıyla, yanmetinsel öğelerin çok tercih edilmemesini beraberinde getirmiştir. Bir kültür repertuarının oluşumuna olanak veren ve devlet eliyle oluşturulan patronaj çerçevesinde, Çeviri Bürosu planlamasında çevirmen, karar alıcı bir kılıcı olarak gölgede kalmıştır. Bu nedenle çevirmenin adının ön kapakta en az görüldüğü süre 1929-1960 dönemidir.

1961-1980 dönemine bakacak olursak, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye BM üyesi olmuş ve Batılılaşma rotasında yönünü Avrupa'dan Amerika'ya çevirmiştir. 1950'li yıllarda Demokrat Parti rejiminin baskıcı uygulamaları 1960 ihtilalini getirmiş ve ardından ülkede sağ-sol kutuplaşmaları belirginleşmiştir. Bu sıcak siyasi ortam, 12 Mart 1971 ihtilalini beraberinde getirmiştir. Bu siyasi olaylarla birlikte ortaya çıkan durum, entelektüel bilginin, devletin denetiminde ithal edilmekten uzaklaşarak farklı politik çevrelere ve gruplara hizmet eden yapılara dönüşüme neden olmuştur. Ortaya çıkan bireysel yayınevleri kendi amaç ve hedeflerine hizmet eden kitaplar çevirtmiş veya yayınlamıştır (Tahir-Gürçağlar, 2008). 1961-1980 döneminde belirleyici olan Çeviri Bürosu'nun kapatılmasıyla oluşan politik kristalleşmeye hizmet eden karışık talep ve çeviri çalışmaları açısından devlet güdümlü bir paradigmadan kopuştur. Bu nedenle, 1960'lardan itibaren farklılık gösteren bir kılıcı çevirmeni ve çevirmenin görünür olduğu bir süreç paradigmasını gözlemlemek olasıdır.

1980 sonrasındaki Turgut Özal dönemi, ekonomik liberalleşmeyi ve muhafazakârlaşmayı beraberinde getirmiştir. Değişen piyasa koşulları ve desteklenen muhafazakâr anlayış, Türk kültürünün, düşünsel ve siyasal yaşamın yeniden şekillenmesine yol açmıştır (Kansu-Yetkiner, 2016). 2002 yılında AKP hükümetinin iktidara geçmesi ile belirginleşen muhafazakâr İslami söylem yaygınlaşarak pedagojik uzantılarını özellikle 100 temel eser kapsamında Türkçeye çevrilen dünya çocuk klasikleriyle göstermiştir. Telif gerektirmeyen eserler çoğu kez İslami yayınevleri tarafından İslami değerlerle bezenmiş bir yerlileştirme hareketi ile tekrar tekrar basılmış veya yeniden yazılmıştır (bkz. Daldeniz, 2010; Kansu-Yetkiner, 2014). Tarihsel süreçte giderek artan sayıdaki dipnotlar, kültürlerarası alımlamadaki farklı normların ve erek kültüre yabancı öğelerin belirginleştirilerek sunulduğunun da altını çizerek, değişen çocuk eğitimi, okuma ve çeviri normlarına yönelik ipuçları sunmaktadır. Çevirmenin ön kapakta giderek daha çok yer alması, bir kılıcı olarak metin denetimindeki rolünün arttığını ve etkin bir kılıcı olarak kabul gördüğünü göstermektedir.

7. Sonuç

Günümüzde, çevirinin dilbilimsel yapıların aktarımına dayalı mekanik bir edim olmaktan çok toplumsal, kültürel, ideolojik ve öznel nedenlerin bir hassas barometre gibi çalıştığı karmaşık bir sosyal olgu olduğu savı yaygındır. Bu bağlamda, çeviri çalışmalarına yönelik bulgular, kaynak kültürden erek kültüre aktarımın sınırları, sorunları ve boyutları konusunda aydınlatıcı bilgiler sunarken, bu bulgunun altında yatan kültürel, politik ve sosyal nedenselliği de sorgular.

Bütüncemizde örnekleri olan çevirmen adının ön kapaktaki varlığı ile Ç.N./dipnot kullanımı şeklinde iki başlıkta ele aldığımız görünürlük olgusu ve bunun tarihsel seyri, kültürlerarası alışverişin niteliğini gözler önüne sermekte ve süreç kararlarına ilişkin net bir gösterge oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içinde Ç.N. ve dipnotların giderek artması, kültürlerarası aktarımın değişen doğasını, kültürel özelliklerin giderek belirgin çeşitliliğe doğru kaydığını ve çevirmenin görünür kılındığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, artan

sayıdaki dipnotlar kültürel çeşitliliğin ve farklı olanın belirginleştirildiğinin de altını çizerek değişen eğitim ve okuma normlarına yönelik ipuçları sunmaktadır.

Çevirmenin ön kapakta giderek daha çok yer alması bir kılıcı olarak metin denetimindeki rolünün arttığını göstermektedir. Özellikle 2000’li yıllarda değişen piyasa koşulları ve buna bağlı olarak evrilen sosyo-kültürel ve politik paradigmlar, bu tür uygulamalarda alana çeşitlilik getirmiştir. Bu nedenle, yanmetin parametreleri, edebiyat dizgesi içinde farklı metin türleri için farklı dillerden Türkçeye çevirilerde daha büyük ölçeklerle artsüremli ve eşsüremli olarak yeniden ele alınmalıdır.

Kaynakça

- Aksoy, B. (2001). Translation as Rewriting: The Concept and Its Implications on the Emergence of a National Literature. *Translation Journal*, 5(3). Erişim: 8 Temmuz 2017, <http://translationjournal.net/journal/17turkey.htm>.
- Awung, F. (2014). Agency in Translating Une Vie de Boy into English: Exploring Translator Identity and Translation Strategies. *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus*, 43, 17-30.
- Buendia, M. C. T. (2013). Listening to the Voice of the Translator: A Description of Translator’s Notes as Paratextual Elements. *International Journal of Translating and Interpreting Reserach*, 5(2), 149-162.
- Daldeniz, E. (2010). Islamic Publishing Houses in the Course of Transformation: The Role of Translation in these Processes. *Translation Studies Journal*, 3(2), 216-230.
- Demircioğlu, C. (2009). Translating Europe. The Case of Ahmed Midhat as an Ottoman Agent of Translation. J. Milton ve P. Bandia (Ed.). *Agents of Translation* (s. 131-160). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Dimitriu R. (2009). Translators’ Prefaces as Documentary Sources for Translation Studies. *Perspectives-Studies in Translatology*, 17(3), 193-206.
- Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (J. E. Lewin, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hartama-Heinonen, R. (1995). Translators’ Prefaces—A Key to the Translation? *Folia Translatologica*, 4, 33-42.
- Kansu-Yetkiner, N. (2014). Words Apart, Worlds Apart: Peritexts from Islamized Translations of World Classics in Children’s Literature. *Children’s Literature in Education: An International Quarterly*, 45(4), 340-353.
- Kansu-Yetkiner, N. ve Yetkin-Karakoç, N. (2015). Yüzyıllık Süreçte Tevfik Fikret’in Şermin Yapıtı Bağlamında Diliçi Çeviri ve Yanmetin Olgusu. *Bilig*, 75, 195-225.
- Kansu-Yetkiner, N. (2016). Banned, Bagged, Bowdlerized: A Diachronic Analysis of Censorship Practices in Children’s Literature of Turkey. *History of Education and Children’s Literature*, 11(2), 101-121.
- Koskinen, K. (2010). Agency and Causality: Towards Explaining by Mechanims in Translation Studies. T. Kinnunen ve K. Koskinen (Ed.). *Translators’ Agency* (s. 165-187). Tampere: Tampere University Press.
- Lefevere, A. (Ed.). (Çev.). (1977). *Translating Literature: The German Tradition from Luther to Rosenzweig*. Assen: Van Gorcum.
- Martin, A. E. (2006). Annotation and Authority: Georg Forster’s Footnotes to the Nachrichten von den Pelew-Inseln (1789). *Translation and Literature*, 15, 177-201.
- Milton, J. ve Bandia, P. (2009). Introduction: Agents of Translation and Translation Studies. J. Milton ve P. Bandia (Ed.). *Agents of Translation* (s. 1-18). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Neather, R. (2014). Visual Paratexts in Literary Translation: Intersemiotic Issues in the Translation of Classical Chinese Literature. S. Bermann, ve C. Porter (Ed.). *A Companion to Translation Studies* (s. 504-515). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Oktar, L. ve Kansu-Yetkiner, N. (2012). Different Times, Different Themes in Lady Chatterley's Lover: A Dachronic Critical Discourse Analysis of Translator's Prefaces. *Neohelicon, Acta Comparationis Litterarum Universarum*, 39(2), 337-364.
- Paloposki, O. (2010). The Translator's Footprints. T. Kinnunen ve K. Koskinen (Ed.). *Translators' Agency* (s. 86-107). Tampere: Tampere University Press.
- Pym, A. (1998). *Methods in Translation History*. Manchester: St Jerome.
- Shen, C. (2014). The Literary Translator as Social Agent: Zhou Zuoren and the literature for children. *Neohelicon*, 41, 257-273.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2002). What Texts Don't Tell: The Use of Paratexts in Translation Research. T. Hermans (Ed.). *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues* (s. 44-60). Manchester: St. Jerome.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2008). *The Politics and Poetics of Translation in Turkey*. New York: Rodopi.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2009). A Cultural Agent Against the Forces of Culture-Hasan Âli Yücel. J. Milton ve P. Bandia (Ed.). *Agents of Translation* (ss. 161-188). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education.
- Venuti, L. (2004) [1995]. *The Translator's Invisibility*. London: Routledge.
- Watts, R. (2000). Translating Culture: Reading the Paratexts of Aimé Césaire's Cahier d'un retour au pays natal. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 13(2), 29-46.
- Yuste Frias, J. (2012) Paratextual Elements in Translation: Paratranslating Titles in Children's Literature. A. Gil-Bajardí, P. Orero ve S. Rovira-Esteve (Ed.). *Translation Peripheries, Paratextual Elements in Translation* (ss. 117-134). Bern: Peter Lang.

İncelenen Eserlerin Kaynakçası

- Ballantyne, R. M. (1943). *Mercan Adası*. (Çeviren: Nurullah Ataç). İstanbul: Kanaat.
- Ballantyne, R. M. (1967). *Mercan Adası*. (Çeviren: M. Doğan Özbay). İstanbul: Zühal.
- Ballantyne, R. M. (1968). *Mercan Adası*. (Çeviren: Öznur Özer). İstanbul: İyigün.
- Ballantyne, R. M. (1971). *Mercan Adası*. (Çeviren: Öz Dokuman). İstanbul: Armağan.
- Ballantyne, R. M. (1974). *Mercan Adası*. (Uyarlayan: Metin Ener). İstanbul: Deniz.
- Ballantyne, R. M. (1980). *Mercan Adası*. (Çeviren: Gülten Suveren). Altın.
- Ballantyne, R. M. (1983). *Mercan Adası*. (Hazırlayan: Vefa Ülkü). İstanbul: Görsel.
- Ballantyne, R. M. (1985). *Mercan Adası*. (Çeviren: Müzehher Va-nü). İstanbul: Sosyal.
- Ballantyne, R. M. (1999). *Mercan Adası*. (Çeviren: Melisa Cagnino). İstanbul: Boyut.
- Ballantyne, R. M. (2004). *Mercan Adası*. (Hazırlayan: Sezgin Akçay). İstanbul: Zambak.
- Ballantyne, R. M. (2006). *Mercan Adası*. (Çeviren: Gökçen Ezber). İstanbul: İş Bankası.
- Ballantyne, R. M. (2007). *Mercan Adası*. (Tashih: Deniz Işık). İstanbul: Birleşik Tomurcuk.
- Golding, William. (1969). *İşte Bizim Dünya*. (Çeviren: Özay Süsoy). Habora.
- Golding, William. (1979). *Sineklerin Tanrısı*. (Çeviren: Mina Urgan). Milliyet.
- Golding, William. (1983). *Sineklerin Tanrısı (İşte Bizim Dünya)*. (Çeviren: Müge Tayşi). İstanbul: Deniz.
- Golding, William. (1994). *Çocuk Adası*. (Çeviren: Ömer Savuran). İstanbul: Ya-Pa.
- Grahame, Kenneth. (1972). *Dört Arkadaş*. (Çeviren: Kezban Akçalı). İstanbul: Armağan.
- Grahame, Kenneth. (1986). *Söğüt Ağaçlarında Rüzgar*. (Çeviren: Leyla Onat). Ankara: İlk Kaynak.

- Grahame, Kenneth. (2002). *Söğütlerde Rüzgar*. (Çeviren: Cenk Pamay). İstanbul: İş Bankası.
- Grahame, Kenneth. (2011). *Söğütlerde Rüzgar*. (Çeviren: Bilgin Adalı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Hodgson Burnett, Frances. (1944). *Esrarlı Bahçe*. (Çeviren: Nermin Milâr). İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Hodgson Burnett, Frances. (1967). *Gizli Bahçe*. (Çeviren: M Doğan Özbay). İstanbul: İyigün.
- Hodgson Burnett, Frances. (1969). *Esrarlı Bahçe*. (Çeviren: Nihal Yalaza Taluy). İstanbul: Varlık.
- Hodgson Burnett, Frances. (1978). *Gizli Bahçe*. (Çeviren: Gülten Suveren). Altın.
- Hodgson Burnett, Frances. (1978). *Gizli Bahçe*. (Çeviren: Serap Kaşıkçı). İstanbul: Armağan.
- Hodgson Burnett, Frances. (1991). *Gizli Bahçe*. (Çeviren: İlhan Eti). İstanbul: Engin.
- Hodgson Burnett, Frances. (1999). *Gizli Bahçe*. İstanbul: Yuva.
- Hodgson Burnett, Frances. (2002). *Gizli Bahçe*. (Çeviren: Gürol Koca). İstanbul: Remzi.
- Hodgson Burnett, Frances. (2003). *Gizli Bahçe*. (Düzenleyen: Öner Kemal). İstanbul: İnkılap
- Hodgson Burnett, Frances. (2011). *Gizli Bahçe*. (Çeviren: Devrim Denizci). İstanbul: Can.
- Kipling, Rudyard. (1936). *Cengel Kitabı*. (Çeviren: Nurettin Artam). Ankara: Ulus Gazetesi.
- Kipling, Rudyard. (1954). *Kurt Çocuk*. (Çeviren: Nihal Yalaza Taluy). İstanbul: Doğan Kardeş.
- Kipling, Rudyard. (1965). *Yavru Kurt*. (Çeviren: Girizan Tunara). İstanbul: Varlık.
- Kipling, Rudyard. (1971). *Orman Çocuğu*. (Çeviren: F. Gülen). Milliyet.
- Kipling, Rudyard. (1971). *Orman Çocuğu*. (Çeviren: Gülten Suveren). Altın.
- Kipling, Rudyard. (1973). *Orman Masalı*. (Çeviren: Kezban Akçalı). İstanbul: Armağan.
- Kipling, Rudyard. (1995). *Orman Çocuğu*. (Çeviren: Abdullah Kanar). İstanbul: Morpa.
- Kipling, Rudyard. (1999). *Orman Çocuğu*. İstanbul: Yuva.
- Kipling, Rudyard. (2005). *Orman Çocuğu*. (Çeviren: Yasemin Akbaş). İstanbul: Tomurcuk.
- Kipling, Rudyard. (2009). *Cengel Kitabı*. (Çeviren: Kamer Mengütürk). İstanbul: Yapı Kredi.
- Kipling, Rudyard. (1964). *Korkusuz Kaptanlar*. (Çeviren: Güzin Sayar). Ak.
- Kipling, Rudyard. (1968). *Cesur Kaptanlar*. (Çeviren: Hilmi Bilginer). İstanbul: Işıl.
- Kipling, Rudyard. (1968). *Korkusuz Kaptanlar*. (Çeviren: Nihal Öno). İstanbul: Armağan.
- Kipling, Rudyard. (1976). *Korkusuz Kaptanlar*. (Çeviren: Gülten Suveren). Altın.
- Kipling, Rudyard. (1983). *Korkusuz Kaptanlar*. (Düzeltili: Sayıt Sandaş). İstanbul: Serhat.
- Kipling, Rudyard. (1997). *Korkusuz Kaptanlar*. Ankara: Ünsal.
- Kipling, Rudyard. (2002). *Korkusuz Kaptanlar*. (Çeviren: Cahide Günay). İstanbul: Parıltı.
- Kipling, Rudyard. (2004). *Korkusuz Kaptanlar*. (Hazırlayan: Cengiz Köylüoğlu). İstanbul: MS Çocuk.
- Kipling, Rudyard. (2005). *Korkusuz Kaptanlar*. (Hazırlayan: Erhan Söğüt). İstanbul: Zambak.
- Kipling, Rudyard. (2009). *Korkusuz Kaptanlar*. İstanbul: Sentez.
- London, Jack. (1935). *Vahşetin Çağırışı*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi.
- London, Jack. (1968). *Vahşetin Çağırışı*. (Çeviren: Seçkin Çağan). İstanbul: Kök.
- London, Jack. (1978). *Vahşetin Çağırışı*. (Çeviren: Bile Taşan). İstanbul: Ya-Ba.
- London, Jack. (1979). *Vahşetin Çağırışı*. (Çeviren: Gülen Fındıklı). İstanbul: Oda.
- London, Jack. (1984). *Vahşetin Çağırışı*. (Çeviren: Nesrin Öztan). İstanbul: Serhat.
- London, Jack. (1996). *Vahşetin Çağırışı*. (Çeviren: Mete Ergin). İstanbul: Engin.
- London, Jack. (1999). *Vahşetin Çağırışı*. (Çeviren: Nuray Onuk). İstanbul: Gün.
- London, Jack. (2002). *Vahşetin Çağırışı*. (Çeviren: Nilgün Özcan). İstanbul: İthaki.
- London, Jack. (2004). *Vahşetin Çağırışı*. (Çeviren: Pelin Atayman). İstanbul: Bordo Siyah.
- London, Jack. (2007). *Doğanın Çağırışı*. (Çeviren: Ayşegül Çetin). İstanbul: Remzi.
- London, Jack. (2009). *Vahşetin Çağırışı*. (Çeviren: Levent Cinemre). İstanbul: İş Bankası.
- Sewell, Anna. (1965). *Siyah İnci*. (Çeviren: Ahter Uğur ve Ecmel Uğur). İstanbul: İyigün.
- Sewell, Anna. (1967). *Kara Ceylan*. (Çeviren: Gülen Olut). İstanbul: Varlık.
- Sewell, Anna. (1973). *Siyah İnci*. (Çeviren: Gülten Suveren). Altın Çocuk.
- Sewell, Anna. (1997). *Siyah İnci*. (Çeviren: Gökçe Çil). İstanbul: Nurdan.
- Sewell, Anna. (1999). *Siyah At*. (Çeviren: Gülten İri). İstanbul: Engin.

- Sewell, Anna. (2005). *Siyah İnci*. (Çeviren: Levent Öksüz). İstanbul: Zambak.
- Sewell, Anna. (2007). *Siyah İnci*. (Tashih: Derya Günay). İstanbul: Birleşik Tomurcuk.
- Sewell, Anna. (2008). *Siyah İnci*. (Çeviren: Deniz Kahraman). İstanbul: Çakıлтаşı.
- Sewell, Anna. (2009). *Siyah İnci*. (Çeviren: Ayşe Berktaş). İstanbul: İş Bankası.
- Sewell, Anna. (2010). *Siyah İnci*. (Hazırlayan: Muhammet Cüneyt Özcan). İstanbul: Parıltı.
- Sewell, Anna. (2011). *Siyah İnci*. (Uyarlayan: Ali Aydoğın). Ankara: Arkadaş Gökkuşuğı.
- Steinbeck, John. (1953). *Al Midilli*. (Çeviren: Türköz Taga). İstanbul: Varlık.
- Steinbeck, John. (1964). *Al Midilli*. (Çeviren: Özay Süsoy). Altın.
- Steinbeck, John. (1976). *Al Midilli*. (Çeviren: Sevim Anlı). İstanbul: Armağan.
- Steinbeck, John. (1979). *Al Midilli*. (Çeviren: Derin Çizer). İstanbul: Ya-Ba.
- Steinbeck, John. (1980). *Al Midilli*. (Çeviren: Tomris Uyar). İstanbul: Arkadaş.
- Steinbeck, John. (1983). *Al Midilli*. (Çeviren: Belkis Çorakçı). İstanbul: Bilgi.
- Steinbeck, John. (1994). *Al Midilli*. (Çeviren: Kayhan Gökhan). İstanbul: Oda.
- Steinbeck, John. (1995). *Al Midilli*. (Çeviren: Mehmet Harmancı). İstanbul: Görsel.
- Steinbeck, John. (2003). *Al Midilli*. (Çeviren: Şirin Sabırlı). İstanbul: Remzi.
- Stevenson, Robert Louis. (1939). *Define Adası*. (Hulâsa eden: Muzaffer Nayır). İstanbul: Kanaat.
- Stevenson, Robert Louis. (1956). *Define Adası*. (Çeviren: Necmettin Arıkan). İstanbul: Rafet Zaimler.
- Stevenson, Robert Louis. (1961). *Define Adası*. (Çeviren: Ecmel Uğur). İstanbul: İyigün.
- Stevenson, Robert Louis. (1970). *Define Adası*. (Çeviren: Özay Süsoy). İstanbul: Armağan.
- Stevenson, Robert Louis. (1975). *Define Adası*. (Çeviren: Gülten Suveren). Altın.
- Stevenson, Robert Louis. (1978). *Define Adası*. (Çeviren: Ömer M. Karıcık). İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Stevenson, Robert Louis. (1983). *Define Adası*. (Çeviren: Akşit Göktürk). İstanbul: Can.
- Stevenson, Robert Louis. (1984). *Define Adası*. (Çeviren: İshak Tanır). İstanbul: Serhat.
- Stevenson, Robert Louis. (1985). *Define Adası*. (Çeviren: Alev Türker). İstanbul: Sosyal.
- Stevenson, Robert Louis. (1997). *Define Adası*. Bilgi.
- Stevenson, Robert Louis. (1999). *Define Adası*. (Çeviren: Meltem Erkmen). İstanbul: Epsilon.
- Stevenson, Robert Louis. (2000). *Define Adası*. (Çeviren: Barlas Çelikus). İstanbul: Remzi.
- Stevenson, Robert Louis. (2008). *Define Adası*. (Çeviren: Nurettin Elhüseyni). İstanbul: İş Bankası.